

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС УЧЕНОГО УКРАЇНИ

ПЕРЕДМОВА

Метою Етичного кодексу вченого України є утвердження в науковому співтоваристві етичних принципів та свідоме їх дотримання науковцями та викладачами у своїй роботі. Він регулює відносини науковців між собою та із суспільством, встановлює основні засади для оцінки вченими власної роботи та діяльності колег з моральної точки зору. Викладені у ньому принципи повинні слугувати основою для етичного виховання молодих науковців. Основним завданням Етичного кодексу є надання пріоритету моральним вимірам науки та громадській відповідальності співтовариства вчених і кожного вченого зокрема. Проблема особистої відповідальності вченого набула особливого значення у зв'язку з тим, що суспільні інститути не встигають за стрімкими темпами розвитку науки і технологій.

В усьому світі етичні кодекси базуються на розумінні того, що існуюча практика у сфері науки сприяє довірі в науковому середовищі та між ним і суспільством, що є необхідною умовою розвитку науки. Вчені повинні бути впевнені в надійності результатів роботи своїх колег. У свою чергу, суспільство має бути впевненим у чесності науковців та достовірності результатів їх досліджень. На жаль, останнім часом у багатьох країнах спостерігаються серйозні порушення етики, що ставить під загрозу авторитет науки та довіру суспільства до вчених. Щоб унеможливити такий розвиток подій в Україні необхідно, щоб усі науковці усвідомлювали важливість високоетичної поведінки, власну відповідальність

за формування громадської думки щодо науки.

1. ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ

1.1. Етика науки виходить з основоположних людських цінностей, норм та принципів і визначає моральну поведінку вченого, його відповідальність перед колегами та суспільством.

1.2. У своїй роботі вчений має керуватися визнаними стандартами належної практики, загальні положення яких наведено у цьому Кодексі.

1.3. Учений несе моральну відповідальність за наслідки своєї діяльності, що можуть впливати на розвиток людства, збереження природи та духовно-культурної спадщини. Вчений повинен протидіяти проведенню наукових досліджень, які суперечать принципам гуманізму, шляхом:

- відмови у співпраці;
- попередження суспільства про можливі негативні наслідки досягнень науки;
- вжиття заходів щодо недопущення використання наукових досягнень в антигуманних цілях.

1.4. Учений має дотримуватися принципу рівності в своїй діяльності. Будь-яка дискримінація на підставі статі, раси, політичних та релігійних поглядів чи культурної та соціальної приналежності є несумісною з цим принципом. Наука має бути неполітизованою.

1.5. Обов'язок вченого протидіяти конформізму в науковому співтоваристві, брати активну участь в атестації наукових кадрів, протидіяти присудженню наукових ступенів і звань за роботи, які не відповіда-

ють досягненням світової науки або виконані з порушенням норм етики, зокрема рішуче викривати плагіат та інші форми порушень авторського права.

1.6. Учений має активно протидіяти псевдонауковій діяльності, виступати проти розповсюдження в суспільстві її поглядів і рекомендацій.

1.7. Учений має спрямовувати свої зусилля на подальше застосування отриманих знань задля блага людства, збереження навколишнього середовища, ощадливого використання природних ресурсів.

1.8. Свобода в науці — це в першу чергу свобода вибору наукових напрямів дослідження, концепцій, гіпотез, парадигм, проблем та методів їх вирішення, і, понад усе, свобода думки та слова. Свобода в науковій творчості в своїй основі повинна базуватись на високому професіоналізмі. Вчений має захищати свободу наукової думки, засуджувати цензуру щодо наукової творчості та будь-які намагання монополізувати ті чи інші напрямки науки.

1.9. Учений має усвідомлювати відповідальність за виникнення небезпеки для окремої людини, суспільства, економіки або природи, яку може заподіяти застосування неперевіраних нових наукових знань.

1.10. Учений не чинить дій, які можуть завдати шкоду професійній репутації колег. За наявності неспростовних доказів неетичних чи непрофесійних дій ученого, наукове співтовариство має у відкритій неупередженій дискусії дати їм відповідну оцінку.

1.11. Наукове співтовариство має докладати зусиль до підготовки та розвитку молодих вчених. Виховання наукової зміни не повинно обмежуватися тільки досягненням технічних навичок, необхідних для проведення дослідження, але обов'язково мусить включати основні етичні стандарти та норми науки. Наукові співробітники та викладачі мають слугувати взірцем мо-

ральності для молодих вчених щодо ставлення до науки та до авторських прав.

2. УЧЕНИЙ ЯК ДОСЛІДНИК

2.1. Учений має пам'ятати, що наукове дослідження — це процес отримання нового знання. Він має прагнути до належної ерудиції і компетентності, за яких можливий критичний аналіз найсучасніших наукових знань. Планування та проведення наукових досліджень здійснюється на основі глибоких знань про доробок світової науки в даній галузі.

2.2. Учений має вишукувати найприйнятніші з огляду на адекватність та економічну виправданість шляхи вирішення досліджуваної проблеми. Висновки завершеного дослідження вчений зобов'язаний викладати об'єктивно, незважаючи на очікування замовника.

2.3. Учений має забезпечувати бездоганну чесність та прозорість на всіх стадіях наукового дослідження і вважати неприпустимими прояви шахрайства, зокрема фабрикування та фальшування даних, піратства та плагіату. Неприпустимими є втручання у науковий процес владних інституцій та їх керівних осіб, а також упереджений вплив на характер отримуваних в дослідженні даних та висновків. Учений служить лише об'єктивній істині.

2.4. Учений має здійснювати необхідний захист інтелектуальної власності.

2.5. Учений має прагнути до якнайповнішого використання результатів своєї праці в інтересах суспільства та збереження доквілля і культурно-історичної спадщини.

2.6. Наукові дослідження жодним чином не повинні ображати гідність або йти всупереч правам людини. У медико-біологічних дослідженнях слід керуватися принципами біоетики.

2.7. Наукове дослідження має проводитися таким чином, щоб не спричинити шкоди навколишньому середовищу. Якщо тако-

го негативного впливу неможливо уникнути, він має бути зведений до мінімуму, а природне середовище після завершення дослідження відновлене до його первинного стану.

3. УЧЕНИЙ ЯК АВТОР

3.1. Основною мотивацією діяльності вченого має бути прагнення до пізнання та до збагачення науки і суспільства новими знаннями. При цьому найвищою нагородою вченого є досягнення істини та визнання наукового співтовариства. Вчений має право та обов'язок захищати свій науковий пріоритет. Разом з тим публікація неточних і непереконливих наукових результатів, а також публікація в ненаукових виданнях з метою досягнення пріоритету неприпустимі.

3.2. Учений визнає міжнародні та національні правові норми щодо авторських прав. Учений може використовувати інформацію з будь-яких публікацій за умови, що вказує джерело та проводить чітку межу між власними даними та здобутками інших. Запозичення для власних публікацій будь-яких текстів, фотографій, рисунків, таблиць, схем, формул тощо потребує згідно з існуючими правилами дозволу автора та/або видавництва.

3.3. При публікації результатів дослідження, що проводилося групою вчених, всі, хто брав творчу участь у роботі, мають бути зазначеними як автори; у разі необхідності може бути зазначено їхній особистий внесок. Тільки реальний творчий внесок у наукову роботу може слугувати критерієм авторства. Поступатися авторством на наукову роботу іншій особі, приймати авторство або співавторство та, особливо, вимагати його є неприпустимим.

3.4. Учений не повинен повторювати свої наукові публікації з метою збільшення їх кількості. Якщо для пропаганди наукових досягнень доцільна публікація однієї і тієї ж роботи в різних журналах, автор

обов'язково мусить поінформувати редакторів про факт публікації її в інших виданнях.

3.5. Учений повинен бути максимально об'єктивним в оцінці власних досягнень. Преса, радіо та телебачення можуть бути використані для пропаганди наукових досягнень, але не власної особи. При публікації роботи вчений підкоряється вимогам видавця, але бажано, щоб наукові ступені та звання автора не вказувалися. Така інформація може бути подана у примітці.

4. УЧЕНИЙ ЯК КЕРІВНИК

4.1. Для наукової праці вчений-керівник формує колектив співробітників на основі неупередженої оцінки їхніх інтелектуальних, етичних і персональних рис. Учений повинен протидіяти усім проявам протекціонізму, корупції і дискримінації.

4.2. Як керівник, учений будує взаємини зі співробітниками на принципах справедливості, виявляє доброзичливість і підтримку своїм учням та оцінює кожного з них об'єктивно. Він має сприяти службовому зростанню підпорядкованих йому співробітників відповідно до їх кваліфікації і ставлення до праці.

4.3. Учений не перекладає на своїх співробітників виконання завдань, які він повинен виконувати сам.

4.4. Учений-керівник має обґрунтовувати власне наукове бачення проблеми, але не нав'язувати його адміністративно членам наукового колективу.

4.5. Учений повинен докладати всіх зусиль для створення доброзичливої творчої атмосфери в колективі.

5. УЧЕНИЙ ЯК ВИКЛАДАЧ

5.1. Учений має з повагою ставитися до своїх учнів, всіляко сприяти розвитку їх вільного й критичного мислення.

5.2. Учений у своїй викладацькій роботі повинен не лише доносити до аудиторії до-

стовірну наукову інформацію, а й сприяти становленню активної громадської позиції молоді.

5.3. Учений не повинен перешкоджати спілкуванню своїх учнів з іншими вченими та науковими інституціями. Він має поважати їхнє право на вільне об'єднання, самоврядування та членство в колегіальних академічних організаціях, прислухатися до думки студентського співтовариства щодо форми та методів навчання.

5.4. Учений повинен проводити заняття в прийнятній для широкого кола учнів формі. Він має переконатися в належному забезпеченні лабораторій та бібліотек. Розклад занять повинен бути зручним для учнів, а заняття — проводитися у відповідності з розкладом. Зміст лекцій повинен відображати сучасні досягнення світової науки і не супроводжуватися тиском упередженої думки.

5.5. Учений має об'єктивно ставитися до учнів. Будь-які стосунки, що порушують етичні норми між вченим та учнем, є неприпустимими.

5.6. Учений має усвідомлювати, що він повинен бути взірцем найвищої інтелігентності, в якій відтворюються традиції визначних українських і світових наукових шкіл.

5.7. Учений мусить приділяти особливу увагу обдарованим студентам, залучати їх до наукової праці. Він має виховувати у своїх учнях відповідальність за наукову діяльність.

5.8. Учений не повинен розголошувати інформацію особистого характеру щодо своїх учнів.

5.9. Учений не повинен отримувати оплати чи іншого доходу безпосередньо від своїх студентів.

6. УЧЕНИЙ ЯК КОНСУЛЬТАНТ ЧИ ЕКСПЕРТ

6.1. Учений має виступати експертом тільки у сфері своєї компетенції відповідно до своїх знань та досвіду.

6.2. Учений висловлює свою думку про роботу та наукові досягнення колег чесно, чітко та неупереджено. Підготовка об'єктивного критичного висновку повинна розглядатися як обов'язок, від виконання якого вчений не має права ухилитися.

6.3. Учений несе персональну відповідальність за чесну й об'єктивну оцінку кандидатських та докторських дисертацій. Виступаючи в ролі опонента при захисті дисертаційних робіт, вчений має бути неупередженим.

6.4. Під час обговорення, полеміки та висловлювання критичних зауважень вчений повинен дотримуватися принципів рівноправності, фактичної обґрунтованості та достовірності. Принцип рівноправності гарантує рівні права усім учасникам дискусії або полеміки незалежно від наукових ступенів та звань. Принцип фактичної обґрунтованості виключає необ'єктивну критику. Принцип достовірності забороняє будь-які перекручування з метою приниження або дискредитації.

6.5. При проведенні експертного розгляду вчений має дотримуватися принципу конфіденційності.

6.6. В ході експертного розгляду вчений має зберігати незалежність та не піддаватися тиску при підготовці та винесенні висновків.

6.7. Обираючи кандидатів для проведення дослідження або на наукові посади, вчений як експерт має об'єктивно оцінювати претендентів. Він не повинен надавати перевагу своїм учням, представникам своєї наукової школи тощо. При конфлікті інтересів вчений повинен ставити загальні інтереси вище особистих та інтересів замовників дослідження.

7. УЧЕНИЙ ЯК ГРОМАДЯНИН

7.1. Учений має присвятити себе пошуку нових наукових знань, сприяти їх розповсюдженню та застосуванню на благо су-

пільства та для збереження природи. Інформація, яка надається суспільству, має бути достовірною, а рекомендації — обґрунтованими.

7.2. Учений сприяє розповсюдженню наукових знань та протидіє поширенню псевдонаукових і науково необґрунтованих теорій, хибних концепцій та уявлень.

7.3. Учений має оприлюднювати результати своїх досліджень не лише у спеціальних наукових виданнях, а й у науково-популярній формі, щоб зробити їх максимально доступними для широких верств суспільства.

7.4. Учений повинен брати активну участь у житті наукового співтовариства та

у роботі колегіальних органів. При цьому він має діяти, насамперед виходячи із загальних інтересів науки і тільки потім з інтересів особистих.

7.5. Учений не дозволяє використовувати авторитет науки чи свій власний в рекламних або пропагандистських цілях з особистою корисливою метою.

7.6. Учений, що займає урядову чи адміністративну посаду, має дотримуватися етичних норм, прийнятих в науковому співтоваристві.

7.7. Учений, який порушує Етичний кодекс, несе моральну відповідальність перед науковим співтовариством та суспільством.